

ENGELLİLER VE İSLAM¹

"Engelli" kavramı; zihin, ruh, beden ve uzuvlarda bulunan bir ârıza ve hastalık sebebiyle hayatını sürdürmede, işlerini görmeye ve topluma uyum sağlamada sıkıntısı bulunan kimseleri ifade eder. **Engelliler** "özürlü" kavramı ile de ifade edilmektedir. Özürlüler hakkında hazırlanan kanun tasarısında "engelli" şöyle tanımlanmaktadır: "Doğuştan veya sonradan, herhangi bir hastalık veya kaza sonucu, bedensel, zihinsel, ruhsal, sosyal, duygusal ve duygusal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan bireydir."²

İster sağlıklı ister engelli olsun her insan, Allah'ın yer yüzünde yarattığı en kıymetli ve en değerli varlıktır.

لقد خلقنا الانسان في احسن تفويم

"Biz gerçekten insanı en güzel biçimde yarattık" (Tin, 95/4),

وصوركم فاحسن صوركم

"Allah size şekil verdi ve şeklinizi en güzel yaptı" (Teğâbün, 64/3) ve

ثم سويه و نفخ فيه من روحه و جعل لكم السمع و الابصار و الافئدة

"Sonra insanı şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrâk organları yarattı" (Secde, 32/9) anlamındaki âyetler, Allah'ın insanları en güzel ve en mükemmel biçimde yarattığını ifade etmektedir

Yüce Allah, insanları servetleri, ırkları, renkleri, cinsiyetleri, dilleri, nesepleri, fizyolojik yapıları, engelli veya sağlıklı oluşları açısından değerlendirmez. Onları îman, sâlih amel, güzel ahlâk, ibadet ve itâatleri veya inkâr, şirk, nifâk, isyan ve kötü davranışları, takva veya zulüm sahibi olup olmamaları açısından değerlendirir.

ان اكرمكم عند الله اتقيكم

"Allah katında en üstün olanınız en muttakî olanınızdır" (Hucûrât, 49/12) anlamındaki âyet ile

ان الله لا ينظر الى صوركم و اموالكم و لكن ينظر الى قلوبكم و اعمالكم

"Allah sizin sûretlerinize ve servetlerinize bakmaz. Fakat kalplerinize (îman veya inkâr halinize) ve amellerinize bakar"³ anlamındaki hadis, bu gerçeği ifade etmektedir. Kur'ân ve hadislerde engellilere bu bağlamda yer verilmektedir.

Kur'ân Engelliler Hakkında Ne Diyor

Kur'ân'da görme, işitme, konuşma, ortopedik ve zihinsel engelliler ile hastalıklardan söz edilmektedir. Konu ile ilgili âyetlerin büyük çoğunluğu mecâzi anlamdadır. Fiziksel anlamda engellilik ve hastalık ile ilgili âyetlerin sayısı oldukça azdır.

Görme, İşitme Ve Konuşma Engelliliği

Kur'ân'da dünya ve âhirette fiziksel ve mecâzi anlamda körlük, sağırlık ve dilsizlikten söz edilmektedir.

¹ Bu bölüm Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi **Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ** tarafından hazırlanmıştır.

² Madde 3/a.

³ Müslim, Birr, 34, III, 1987; İbn Mâce, Zühd, 9, II, 1388; Ahmed, II, 285.

Fiziksel Anlamda

Fiziksel anlamda körlük; gözlerin görme özelliğini kaybetmesi, **sağırlık,** kulakların sesleri ve konuşulanları duyamaması, **dilsizlik** konuşama yetisinin yetirilmesidir.

Kur'ân'da **körlük;** sorumluluk, değer verme, benzetme yapma, ruhsat bildirme ve tedavi bağlamında; **sağırlık** ve **dilsizlik** ise benzetme bağlamında geçmektedir.

a) Fiziksel anlamda körlük:

Sorumluluk bağlamında; ليس على الاعمى حرج “**Köre güçlük yoktur**” (Nur, 24/61. Fetih, 48/17) anlamındaki âyet, görme engellilerin savaşa katılma zorunluluğunun bulunmadığını ifade etmektedir.

Benzetme bağlamında; Allah, inkâr edip isyan edenler ile îmân edip sâlih amel işleyenleri kör ve sağır ile işiten ve gören insanlara benzetmektedir:

مثل الفريقين كالأعمى و الأصم و البصير و السميع هل يستويان مثلا أفلا تذكرون

“Bu iki zümrenin durumu **kör** ve **sağır** ile **gören** ve **işiten** kimseler gibidir. Bunların durumları hiç birbirlerine denk olur mu? Hâlâ düşünmez misiniz?” (Hüd, 11/24).

Bu âyette, sadece bir durum tespiti ve benzetme yapılmaktadır, yoksa görme ve işitme engelliler yerilip aşağılanmamaktadır. Böyle bir şeyi Allah hakkında düşünmek bile mümkün değildir.

Değer verme bağlamında; Allah’a ve Peygambere yönelen görme özürülü insan, inkâr edip isyan eden zengin ve itibarlı insandan daha değerlidir. Bu husus, Abese suresinin ilk on iki âyetinde açıkça bildirilmektedir. Âlemlere rahmet, bütün insanlara peygamber, örnek, uyarıcı ve müjdeci olarak gönderilen Peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s.) Mekke’nin ileri gelenlerini dine davet ile meşgul olması sebebiyle bir a’ma ile ilgilenmediği için uyarılmıştır:

عبس و تولى ان جاءه الاعمى و ما يدريك لعله يزكى او يذكر فتنفعه الذكرى اما من استغنى فانت له تصدى و ما عليك الا يزكى و اما من جاءك يسهى و هو يخشى فانت عنه تلهى كلا انها تذكرة فمن شاء ذكره

“**Kendisine o a’mâ** geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü, yüz çevirdi. (Ey Peygamberim!) Ne bilirsin belki o a’ma temizlenip arınacak; yahut öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecek, kendisini muhtaç hissetmeyene gelince sen ona yöneliyor, onun sesine kulak veriyorsun, (istemiyorsa) onun temizlenmesinden sana ne, ama sana Allah’a derin bir saygı ile korku içinde koşarak geleni bırakıp ondan gaflet ediyorsun; **hayır böyle** yapma, çünkü bu (Kur’ân sureleri) bir öğüttür, dileyen ondan öğüt alır.”

Peygamber efendimiz (a.s.), Mekke’nin zengin ve ileri gelenlerinden Ebu Cehil (Amr ibn Hişâm), Ümeyye ibn Ebî Halef, Abbâs İbn Abdülmuttalib ve Utbe ibn Ebî Rebî’a ile özel bir görüşme yapar, bunları İslam’a davet eder. İslam’ın güçlenmesi açısından bu kimselerin Müslüman olmalarını çok arzu eder. Peygamberimiz Ümeyye ibn Halef ile konuşurken Fihri oğullarından Abdullah ibn Ümmi Mektum adında görme özürülü biri gelir ve Peygamberimizden kendisine Kur’ân’dan bir âyet okumasını ister. ‘Ey Allah’ın Peygamberi! Allah’ın sana öğrettiklerinden bana öğret’ der. Peygamberimiz (a.s.), sözünün kesilmesinden hoşlanmaz, yüzünü ekşitir, ondan yüz çevirir ve diğerlerine döner. Peygamberimiz sözünü bitirip kalkacağı sırada vahiy gelir, Abese suresinin konu ile ilgili âyetleri iner.

Peygamber efendimiz (a.s.), bu olaydan sonra Abdullah ibn Ümmi Mektum’a ikram etmiş, onunla konuşmuş, hatırını ve bir ihtiyacının olup olmadığını sorarak onunla ilgilenmiştir.

Tedavi Bağlamında; Kur’ân’da iki âyette Hz. İsa’nın Allah’ın izni ile doğuştan körleri iyileştirdiği ve Yakub (a.s.)’ın kör olan gözlerinin iyileştiği bildirilmektedir.

و ابرئ الاكمه و الابصر

“Körü ve alacayı iyileştiririm” (Al-i İmrân, 3/49).

و تبرئ الاكمه و الابصر باذني

“Yine benim iznimle sen doğuştan körü ve alacayı iyileştiriyordun” (Mâide, 5/110).

Üç âyette Yakup Peygamberin gözlerinin kör olduktan sonra iyileşmesinden söz edilmektedir. Yakup (a.s.), oğlu Yusuf için döktüğü göz yaşlarından dolayı gözleri kör olmuş, Yusuf'un gömleğini gözlerine sürmüş ve iyileşmiştir. Bu olay, Kur'ân'da şöyle anlatılmaktadır:

وقال يا اسفى على يوسف و ابيضت عيناه من الحزن فهو كظيم

“(Yakup), 'Vah Yusuf'a vah' dedi. Üzüntüden iki gözüne ak düştü, acısını içinde saklıyordu” (Yusuf, 12/ 84).

اذهبوا بقميصي هذا فالقوه على وجه ابي يات بصيرا

“(Yusuf kardeşlerine) bu gömleğimi götürün, babamın yüzüne koyun ki gözleri açılsın” (Yusuf, 12/93).

فلما ان جاء البشير القيه على وجهه فارتد بصيرا

“Müjdecî gelip gömleği Yakub'un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi...” (Yusuf, 12/96).

b) Fiziksel anlamda sağırlık:

مثل الفريقين كالأعمى و الأصم و البصير و السميع هل يستويان مثلا افلا تذكرون

“Bu iki zümrenin durumu **kör** ve **sağır** ile **gören** ve **işiten** kimseler gibidir. Bunların durumları hiç birbirlerine denk olur mu?” (Hûd, 11/24).

c) Fiziksel anlamda dilsizlik:

و ضرب الله مثلا رجلين احدهما ابكم لا يقدر على شئ و هو كل على موليه اينما يوجهه لا يات بخير هل يستوي هو ومن يامر بالعدل و هو على صراط مستقيم

“Allah, (şöyle) iki adamı misal verdi: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez, efendisine sadece bir yükür. Nereye göndersen olumlu bir sonuç alamaz. Bu, adalet ile emreden ve doğru yol üzere olan kimse ile eşit olur mu?” (Nahl, 16/76).

MECÂZÎ ANLAMDA

Kur'ân'da körlük, sağırlık ve dilsizlik ile ilgili âyetlerin büyük çoğunluğu mecazi anlamdadır.

Mecâzî anlamda körlük; gözlerin varlıkları görememesi değil, insanın gerçekleri görememesi yani "**kalp körlüğü**"dür. **Mecâzî anlamda sağırlık;** Allah ve peygamberin çağrısını duymazlıktan gelmek, ilâhî gerçeklere kulak tıkamaktır. **Mecâzî anlamda dilsizlik;** gerçekleri konuşmamak, hak sözü söylememektir.

Yüce Allah, kalbi, akli ve zihni, gözleri, kulakları ve dilleri sadece eşyayı değil aynı zamanda gerçekleri anlasın, görsün, duysun ve konuşsun diye yaratmıştır.

و الله اخرجكم من بطون امهاتكم لا تعلمون شيئا و جعل لكم السمع و الابصار و الافئدة لعلمكم تشكرون

“Allah sizi annelerinizin karınlarından hiçbir şey bilmezken çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi” (Nahl, 16/78).

Yüce Allah, A'raf suresinin 179. âyetinde gerçekleri anlamayan kalp, gerçekleri görmeyen göz ve gerçekleri işitmeyen kulak sahiplerini sapık ve cehennemlik insanlar olarak nitelemektedir.

Kur'ân'a baktığımız zaman bu anlamda kafir, müşrik ve münafıklara a'ma denildiğini görmekteyiz.

قل هل يستوي الاعمى والبصير

“Hiç gören ile görmeyen bir olur mu?” (En’âm, 5/50 bk. Ra’d, 13/16).

وما يستوي الاعمى والبصير

“Kör ile gören bir olmaz” (Fâtır, 35/19-20 . bk. Mümin, 40/58).

صم بكم عمي فهم لا يرجعون

“Münâfiklar, sağır, kör (ve) dilsizdirler” (Bakara, 2/18).

صم بكم عمي فهم لا يعقلون

“Kâfirler; sağır, dilsiz (ve) kördürler, bundan dolayı anlamazlar” (Bakara, 171) anlamındaki âyetlerde geçen *kör* ile *gören* mecazi anlamda olup bununla kastedilen, kâfir ile mümin veya cahil ile âlim veya Allah ile put veya gâfil ile gerçeği gören insandır.

Gerçeklere gözlerini ve kulaklarını kapamış olan kâfir, müşrik ve münafıklar, gözlerini, kulaklarını ve gönlünü Allah’a ve peygambere açmadıkça ilâhî hakikatleri anlayıp göremezler. Yüce Allah, Peygamberine şöyle seslenmektedir:

وما انت بهادي اعمى عن ضلالتهم

“Sen körleri sapıklıklarından vazgeçirip yola getiremezsin” (Neml, 27/81. Rum, 30/53).

و من كان في هذه اعمى فهو في الاخرة اعمى و اضل سبيلا

“Kim bu dünyada kör olursa o âhirette de ködür, yolunu daha da şaşırmıştır” (İsrâ, 17/72) anlamındaki âyette geçen (*a’mû*) kelimesi mecâzî anlamda olup kalp gözü kör olan, dünyada Allah’ın gücünü, nimetlerini, varlığına işaret eden delileri ve doğru yolu göremeyen, Allah’a ve Peygamberine îmân etmeyen kimse anlamındadır.⁴

Görüldüğü gibi âyetlerde münafıklar ve âyetleri yalanlayan kâfirler, yerilme bağlamında körler ve sağırlar olarak nitelenmektedir. Hatta Allah bu tür insanların, canlıların en kötülerini bildirmektedir:

ان شر الدواب عند الله الصم البكم الذين لا يعقلون

“Şüphesiz yer yüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötülerini akıllarını kullanmayan sağırlar, dilsizlerdir.” (Enfâl, 8/22).

Kâfirler ilâhî gerçekleri duymazlar, çünkü *الذين لا يؤمنون في اذانهم* ve “inanmayanların kulaklarında bir ağırlık vardır” (Fussilet,41/ 44) Artık bu kimselerin kulaklarına hak söz girmez, Peygamber de onlara gerçeği duyuramaz, çünkü bunlar, akıllarını da kullanmazlar:

افانت تسمع الصم ولو كانوا لا يعقلون

“Sağırlara hele akıllarını da kullanmıyorlarsa gerçeği sen mi duyuracaksın?” (Yunus, 10/42, Zuhuruf, 43/40).

Âhirette Sağırlık, Körlük Ve Dilsizlik

⁴et-Taberî, Abdullah ibn Cerîr, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, IX, 10/128. Beyrut, 1988. el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi Li Ahkâmi'l-Kur'an*, X, 298. Dâru İhyâü't-Türâsî'l-Arabiyyi, Beyrut, tarihsiz. el-Beydâvî, Abdullah bin Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, (Mecmûatün minet-Tefâsîr), IV, 56. Beyrut, tarihsiz. Yazır, Hamdi, *Hak Dîni Kur'an Dili*, V, 3192. Eser neşriyat, İst. 1971.

Kur'ân'da âhirette körlük, sağırılık ve dilsizlikten söz edilmektedir.

و من كان في هذه اعمى فهو في الآخرة اعمى و اضل سبيلا

“Kim bu dünyada kör olursa o âhirette de kördür” (İsrâ, 17/72).

و نحشرهم يوم القيامة على وجوههم عميا و بكما و صما و ماويهم جهنم

“Onları kıyamet günü, körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüz üstü haşredeceğiz, varacakları yer cehennemdir” (İsrâ, 17/97).

Yasin suresinin 65. âyetinde kıyamet günü Allah'ın kâfirlerin ağızlarını mühürleyeceği, ellerinin konuşup ayaklarının şahitlik edeceği bildirilmektedir.

İbn Abbâs, âhîret körlüğünü, kâfirlerin kendilerini sevindirecek şeyleri görememeleri; dilsizliği, delil ile konuşamamaları; sağırılığı, kendilerini sevindirecek şeyleri duyamamaları şeklinde yorumlamıştır.⁵

Ortopedik Ve Zihinsel Engellilik

Ortopedik engellilik: *ليس على الاعرج خرج* “Topala güçlük yoktur” (Nur, 24/ 61. Fetih, 48/17). Âyet, yürüme engeli olan insanlara Allah yolunda cihada ve savaşa katılma zorunluluklarının olmadığını bildirmektedir.

Zihinsel engellilik: Kur'ân'da zihinsel engellilik hakîkî ve mecâzî anlamda “*mecnûn*” (deli) ve “*sefih*” kelimeleri ile ifade edilmektedir.

Fiziksel Anlamda

Kur'ân'da hakîkî anlamda zihinsel engellik iftira ve koruma bağlamında geçmektedir.

İftira bağlamında. Mekkeli müşriklerin Peygamber efendimize, Firavun'un Mûsâ (a.s.)'a, Nuh kavminin Nuh (a.s.)'a ve diğer kavimlerin peygamberlerine “*deli*” diyerek iftira etmeleri bağlamında geçmektedir.

Mekke müşrikleri peygamberimize,⁶ Firavun Musa (a.s.)'a,⁷ Nuh kavmi, Nuh (a.s.)'a,⁸ Hud kavmi Hud (a.s.)'a⁹ ve diğer kavimler peygamberlerine deli diye iftira etmişlerdir:

كذلك ما اتى الذين من قبلهم من رسول الا قالوا ساحر او مجنون

“İşte böyle, onlardan öncekilere hiçbir peygamber gelmemiştir ki, ‘o, bir büyücüdür’ veya ‘o, bir delidir’ demiş olmasınlar” (Zâriyât, 51/52) anlamındaki âyet bu hususu açıkça ifade etmektedir.

Kur'ân'da zihinsel özür lülüğün ifade edildiği “*sefih*” kavramı; dînî ve dünyevî işlerde akıl noksanlığından kaynaklanan görüş ve muhakeme zayıflığı demektir.¹⁰ Sefih kimse zihinsel özür lülük nedeniyle aklın ve dinin gereğinin aksine hareket eder. Bunun sebebi budalalık veya akıl noksanlığıdır.

Koruma bağlamında. Zihinsel özür lü kimse, özellikle ticârî ve medenî iş ve işlemlerde yararına hareket edemeyeceği için, Kur'ân'da velisinin onu koruyup kollaması emredilmektedir. Konu ile ilgili iki âyet vardır. Bakara, 282. âyetinde belli bir süreye kadar borçlananların, borçlanmayı yazmalarıyla ilgili olarak

فان كان الذي عليه الحق سفيها او ضعيفا او لا يستطيع ان يمل هو فليمل وليه بالعدل

⁵ Taberî, IX, 15/168.

⁶ Hicr, 15/6. bk. Duhân, 44/14; Kalem, 68/51.

⁷ Şuarâ, 26/27. bk. Zâriyât, 51/39.

⁸ Kamer, 54/ 9. bk. Kalem, 68/2.

⁹ A'râf, 7/66-67.

¹⁰ Yazır, I, 234.

"Eğer borçlu akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise yada yazdıramıyorsa velisi adaletle yazdır-sın..." buyurulmaktadır. Nisa suresinin 5. âyetinde ise velilere akli ermeyenlere (süfehâ) mallarını vermemeleri emredilmektedir. Bu âyette "akli ermeyenler" ile maksat mallarını saçıp savuran, gereği gibi harcayamayan kimselerdir.¹¹ Ayet, malını akıllıca kullanamayan zihinsel özürülleri yerme bağlamında değil, akıllarının yetersizliği, yararlı ve zararlı olanı ayırt edebilme yetersizliği, malını muhafazada za-yıflığı sebebiyle onları koruyup kollama bağlamında zikredilmiştir.¹²

Mecâzî Anlamda

Mecâzî anlamda zihinsel özürüllük, aklın ilâhî gerçekleri anlamada kullanmamasıdır

Kur'ân'da; kâfir, müşrik ve münafıklar,¹³ buzağıya tapan Yahudiler¹⁴ Allah'a ortak koşan cinler,¹⁵ çocuklarını öldüren insanlar¹⁶ zihinsel özürüllü, akıllarını hayırda kullanmayanlar (süfehâ') olarak nite-lenmiştir. Bu kimseler, "gerçekleri anlamayan insanlar" olarak nitelenmişlerdir. Araf suresinin 179. âye-tinde bu hususu açıkça ifade edilmektedir.

Hastalar

Kur'ân'da bedensel ve zihinsel hastalıklar; dînî ruhsat bildirme, tedavi olma, Allah'a dua etme, Allah'ın hastalıklara şifa vermesi ve insanın nankörlüğünü beyan etme bağlamında geçmektedir.

Dînî ruhsat bildirme bağlamında.

و لا على المريض حرج "Hastaya güçlük yoktur" (Nur, 24/61. Fetih, 48/17). Bu âyette ve Nisa suresinin 95. âyetinde bedensel ve zihinsel her türlü hastalık sahibi olanların savaşa katılmayabilecekleri bildirilmek-tedir. Savaşa katılma konusunda ruhsat bulunduğu gibi diğer dînî görevler konusunda da hasta ve özürüllü kimselere ruhsat vardır.

Dinimiz kişileri ancak güçlerinin yettiği şeylerden sorumlu tutar.¹⁷ Dolayısıyla özürüllü, engelli ve hasta olanlar ibadetleri güçleri nispetinde yerine getirirler. Mesela namazı ayakta kılmaya gücü yetme-yen bir yere yaslanarak, buna da gücü yetmeyen oturarak, buna da gücü yetmeyen sırt üstü ve yanı üze-rine yatarak ima ile kılar. Hasta kimseler hastalığı süresince oruç tutmaz, iyileşince kaza yapar. Tedavi-si olmayan bir hastalığa yakalanmış ise imkanı varsa fidye verir.¹⁸ Abdest uzuvlarından birinde yara ve sargı bulunan kimse yarayı yıkamak zarar veriyorsa sadece meshetmekle yetinir. Görme özürüllü, kendi-sini Cuma namazına götürecek kimse yoksa Cuma namazı yerine evinde öğle namazını kılar. Akli me-lekesini yitiren kimse dînî görevlerden sorumlu değildir.¹⁹ Bedensel engeli bulunan veya sağlığı yerin-de olmayan kimse hac görevini yerine getirmekle yükümlü değildir. Çünkü hac, ancak gücü yetenlere, imkanı olanlara farzdır.²⁰ Hasta ve bedensel engeli olanlar, ekonomik imkanları varsa yerlerine vekil gönderebilirler.

Sabırlı olma bağlamında

Bakara suresinin 177. âyetinde muttakî ve sâdık insanların nitelikleri arasında felç, bunama, kan-ser ve benzeri bedensel ve zihinsel hastalıklara, zarar ve sıkıntılara²¹ karşı sabırlı olanlar da zikredilmektedir.

¹¹ en-Nesefî, Ebû'l-Berekât, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, (Mecmûatün Mine't-Tefâsîr) II, 10. Beyrut, tarihsiz.

¹² el-Hâzin, Ali b. Muhammed, *Lübâbü't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, (Mecmûatün Mine't-Tefâsîr), II, 10. Beyrut, tarihsiz.

¹³ Bakara, 2/130, 142.

¹⁴ A'râf, 7/155.

¹⁵ Cîn 72/4.

¹⁶ En'âm, 6/140.

¹⁷ Bakara, 2/286.

¹⁸ Bakara, 2/184-185.

¹⁹ Buhârî, Talâk, 11, VI, 168; Hudûd, 22, VII, 21; Ebû Dâvûd, Hudûd, 16, IV, 559; Tirmizî, Hudûd, 1, IV, 32; Nesâî, Talâk, 21, VI, 156; İbn Mâce, Talâk, 15. I, 658.

²⁰ Âl-i İmrân, 3/97.

²¹ Beydâvî, I, 249. Hazin, I, 249. Nesefî, I, 249.

Allah, musibetler karşısında insanların sabırlı olmalarını istemektedir. Biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz noksanlaştırmak suretiyle imtihan edeceğini bildirdiği âyetin sonunda

و بشر الصابرين الذين اذا اصابتهم مصيبة قالوا انا لله و انا اليه راجعون

“Sabredenleri müjdele. Onlar, başlarına bir musibet gelince ‘biz şüphesiz (ki her şeyimizle) Allah’a aیدız ve şüphesiz O’na döneceğiz derler” (Bakara, 2/155-156) buyurmaktadır. Böylece Allah, hem insanların musibet ile karşılaşabileceklerini, hem de musibetler karşısında insanların nasıl tavır takınmaları gerektiğini bildirmektedir.

Enes b. Mâlik’in Hz. Peygamber’den naklettiği kutsi bir hadise göre Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

اذا اخذت كريمتي عبدي في الدنيا لم يكن له جزاء عندي الا الجنة

“Ben kulumu –iki gözünü kastederek- iki sevgilisiyle imtihan ettiğimde o buna sabrederse, iki göze bedel olarak ona cenneti veririm”²²

من اذھبت حبيبتيه فصبر و احتسب لم ارض له ثوابا دون الجنة

“Kimin iki sevgilisi (gözünü) alır da, buna sabreder ve ecrini Allah’tan umarsa, sevap olarak cennetten başka bir şeye razı olmam”²³

İnsanın hastalık, sakatlık, bedensel veya ruhsal bir sıkıntıya düşmesi sabırlı ve metanetli olabilmesi, inkâr ve isyana dalmaması şartıyla kendisi için bir bağışlanmasına ve âhirette derece kazanmasına sebep olur.

ما يصيب المسلم من نصب و لا وصب و لا هم و لا حزن و لا اذى حتى اشوكة يشاكها الا كفر الله بها من خطاياها

“Mümin kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir üzüntü hatta küçük bir tasa hali isabet edecek olsa, bunlar müminin bir bölüm günahlarına kefarettir”²⁴

ان العبد اذا سبقت له من الله منزلة لم يبلغها بعمله ابتلاه الله في جسده او في ماله او في ولده ثم صبره على ذلك حتى يبلغه
المنزلة التي سبقت له من الله

“Kul, Allah’ın kendisi için takdir ettiği dereceye ameli ile ulaşamazsa, Allah onun canına, malına veya çocuğuna bir musibet verir, sonra ona sabretme gücü ihsan eder ve böylece onu Allah’ın kendisi için takdir ettiği mertebeye ulaştırır”²⁵ anlamındaki hadisler bu gerçeği ifade etmektedir.

Sabır, Allah’a isyan etmemek, bir imtihan geçirdiğinin bilincinde olmak, hata ve kusurlarını gözden geçirebilmek, olayları metanetle karşılayabilmektir.

Sabretmek; hastalanınca tedavi olmamak, bir musibete maruz kalınca tedbir almamak, maddî ve manevî sıkıntılardan kurtulmak için çarelere baş vurmamak anlamında değildir.

Tedâvî bağlamında.

و ابره الاكمه و الابرص

“Körü ve alacayı iyileştiririm” (Al-i İmrân, 3/49)

İslâm dininin korunmasını istediği beş şeyden birisi de sağlıklı yaşamadır.

²² Buhârî Merdâ 7, VII. 4. Tirmizî, Zühd 57. IV. 602-603.

²³ Tirmizî, Zühd 57. IV. 602-603.

²⁴ Buhârî, Merda, I. VII, 2. Müslim, Birr, 52 j 1993 ظَّوُّظ

²⁵ Ahmed, V, 272. Ebu Davud, Cenâiz, I. III, 470.

و لا تقتلوا انفسكم

“..Kendinizi öldürmeyiniz” (Nisa, 4/29),

و لا تلقوا بايديكم الى التهلكة

“Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın” (Bakara, 2/195) anlamındaki âyetler;

تداووا فان الله عز و جل لم يضع داء الا وضع له دواء

"Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Zira yüce Allah hiçbir hastalık yaratmamıştır ki, şifasını da birlikte yaratmış olmasın"²⁶ anlamındaki hadis sağlığın korunması ve tedavi olunmasını öngörmektedir.

Eyyub peygamberin bedenine, malına ve ev halkına bela isabet etmiş ve 18 yıl sıkıntılı günler geçirmiştir.²⁷ Eyyub (a.s), hastalığının ve sıkıntısının iyileşmesi için Allah'a dua etmiş, (Enbiya, 83-84; Sad, 41-42) Allah'ın emri üzerine ayağını yere vurmuş çıkan sudan içip yıkanmış iç ve dış bütün hastalıkları iyileşmiş ve sıkıntıları gitmiştir. Yüce Allah Yakup peygamberi örnek vererek bedensel ve zihinsel her türlü hastalıktan kurtulmak için tedavi yollarına başvurulması gerektiğini, şifayı verenin Allah olduğunu bilmemizi istemektedir.²⁸

Eyyub peygamber gibi diğer Peygamberler de musibetlere maruz kalmışlardır.²⁹ Mesela Peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s.), Taif'te taşlanmış, ayakları kan revan içerisinde kalmış, Uhud savaşında dişi kırılmış, yüzü yaralanmıştır. Hz. Âişe, Peygamberimizden daha şiddetli acı çeken birisini görmediğini söylemiştir.³⁰ Müminlerin başlarına gelen musibetlere sabretmeleri durumunda, bu tavırları onların sevap kazanmalarına, günahlarının bağışlanmasına ve manevi derecelerinin artmasına sebep olur.

Engellilerle Sosyal İlişkiler

İslam, sosyal ilişkilere büyük önem vermektedir. Bu konuda sağlıklı ve engelli diye bir ayırım yapmaz. Ancak yardıma, ilgiye ve bakıma muhtaç insanlarla daha çok ilgilenmeyi teşvik eder. Peygamberimiz görme engellilere karşı kötü davrananları, mesela, onların yoluna engel olanları kınamıştır.³¹

Hız. Hatice validemiz, Peygamberimizi “güçsüzü yüklenen” (tahmîlü'l-kelle) kimse olarak tanıtmıştır. “**el-kell**”, kendi işini kendisi yapamayan, zayıf ve güçsüz olması hasebiyle insanlara muhtaç olan âciz kimse diye tarif edilmektedir. Bu kavram, her türlü engelliliği içine alır. Bu; Hız. Peygamber'in daha peygamberlik öncesinde zayıf, güçsüz ve âcizlere arka çıktığı, onların sıkıntılarını ve ihtiyaçlarını giderme çabası içinde olduğunun beyanıdır.

Dinimiz, engellilerle ilgilenmeyi ve onlara yardımcı teşvik etmekte ve bunu sevap bir davranış olarak görmektedir. Görme engelli bir kimseye yol göstermek, sağır ve dilsiz ile ilgilenmek³² ve aracına binmeye çalışan bir engelliye yardımcı olmak sadakadır.³³

Peygamberimiz sahabeden Ebû'd-Derdâ'ya,

حبك الشئى يعمي و بصم

“Bir şeyi (aşırı) sevmen, seni kör ve sağır eder!”³⁴

²⁶ Ebû Dâvud, Tıb, 1. IV, 193. Tirmizî, Tıb, 2, IV, 383; İbn Mâce, Tıb, 1, II, 1137; Ahmed, I, IV, 278.

²⁷ Sâbûnî Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 60. Dâru'l-Kur'ani'l-Kerîm, Beyrut, 1981.

²⁸ bk. En'âm, 14. bk. Yunus, 107. Zümer, 38. bk. Bakara, 214; İsrâ, 67; Yasin, 23 Ahzâb, 17; bk. Ra'd, 11. Neml, 62.

²⁹ Tirmizî, Zühd, 56. IV, 601. İbn Mâce, Fiten, 23, II, 1335.

³⁰ Buhârî, Merdâ, 2, VII, 2; Tirmizî, Zühd, 57, IV, 601.

³¹ Ahmed, I, 217, 309.

³² Ahmed, V, 169.

³³ Ahmed, II, 350.

Demesi gibi mecazi anlamda “kör, sağır ve dilsiz” kelimelerini kullanmış ancak hiçbir engelliye bu kelimelerle nitelememiştir. Aksine insanların fiziksel nitelikleriyle aşağılanmasına karşı çıkmıştır. Annesini dile dolayarak bir köleye ayıplayan Ebû Zerr’e,

يا ابا ذر اعيرته بامه انك امرؤ فيك جاهلية

“Sende hâlâ câhiliyye (tavrı) var!” diyerek azarlamıştır.³⁵

Bu rivayetler, Peygamberimizin bırakın herhangi bir engellinin engeliyle tahkir edilmesini veya sakatlığıyla hitap edilmesini, engelsiz kimselerin dahi boyu veya rengi sebebiyle ayıplanmasına sessiz kalmadığını, aksine bu tür tavırlara sert bir şekilde karşı çıktığını ortaya koymaktadır.

Peygamberimiz engelli insanlara, onları onura edecek kelimelerle nitelemiş, onlara iltifat etmiştir. Görme özürlü bir sahâbîden söz ederken, ona “basîr” (basîretli, iyi gören) demiştir.³⁶

Peygamberimiz bir gün ashabına “her gün” için sadaka verilmesi gereğinden söz eder. Sahabe, her gün için sadaka verecek imkanlarının olmadığını söyler. Bunun üzerine Peygamberimiz, sadakanın birçok çeşidinin olduğunu bildirir ve;

تهدي الاعمى و تسمع الاصم و الابكم حتى يفقه و تدل المستدل على حاجة له قد علمت مكانها و تسعى بشدة ساقيك الى اللهفان المستغيث و ترفع بشدة زراعيك مع الضعيف كان ذلك من ابواب الصدقة منك على نفسك

“Görme özürliye rehberlik etmen, sağır ve dilsiz anlayacakları bir şekilde anlatman, bir ihtiyacı konusunda senden yol göstermeni isteyen kimseye yol göstermen, yardım isteyen kimsenin yardımına koşuşturman, koluna girip güçsüze yardım etmen, bütün bunlar senin kendine yapacağın sadaka çeşitlerindedir...” buyurur.³⁷

Engellilere yapılacak bu tür yardımların sadaka olduğunu, diğer bir ifade ile Allah’a olan sadâkatin bir ifadesi olduğunu belirten Peygamberimiz, herhangi bir görme özürliyi yoldan saptıranları, onu kasten yanlış yola yönlendirme sadakatsizliğini gösterenleri de lanetliler arasında saymıştır.³⁸

Peygamberimiz,

من ترك مالا فللورثته و من ترك كلا فالينا

“Kim ölür de mal bırakırsa, malı veresesinindir. Kim bakıma muhtaç kimseler bırakırsa (kellen) onun sorumluluğu bana aittir”³⁹ sözüyle Devletin, hasta, zayıf, engelli, yetim ve benzeri bakıma muhtaç kimseleri koruyup gözetmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Engellilere İş İmkamı Sağlanması

Peygamberimiz engellilere yeteneklerine göre kamu alanında görev vermiş, onları topluma kazandırmaya çalışmıştır. Engellileri başkalarına el açan bir dilenci ve toplumun üretken olmayan bir kesimi olarak görmemiştir. Aksine çeşitli hizmetlerde kendilerinden yararlanma cihetine gitmiştir. Örneğin, ortopedik özürlü (topal) Muâz b. Cebel’i Yemen’e vali olarak göndermiş, çeşitli vesilelerle Medine dışına çıktığında yerine vekalet etmek üzere 13 defa görme özürlü Abdullah İbn Umme Mektum’u vekil

³⁴ Ahmed, V. 194, VI. 450.

³⁵ Buhârî, İman 22, I. 13; Edeb 44, VII. 85; Ahmed, V. 161; İbn Hacer, söz konusu kölenin Bilal-i Habeşî olduğunu ve annesinin Arapça’yı iyi konuşmaması veya siyâhî oluşu sebebiyle ona ‘kara karının oğlu’ diyerek ayıpladığını açıklar. bk. İbn Hacer, el-Askalânî, *Fet-hu’l-Bârî bi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, V. 313. tah. Muhibbuddin el-Hatib, el-Mektebetu’s-Selefiyye, Kahire-1407.

³⁶ Beyhakî, es-Sunenü’l-Kübrâ, X. 337. Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye Beyrut, 1994.

³⁷ Ahmed, V. 168-169, 154.

³⁸ Ahmed, I. 217, 309, 317.

³⁹ Buhârî, Ferâiz, 25, VIII. 11. Muslim, Ferâiz 17, II. 1238. Ahmed II. 356, 456; IV. 131-133.

bırakmıştır. İbn Ümmi Mektum, cemaate namaz kıldırması, Mekke ve Medine’de uzun yıllar müezzinlik yapmıştır.⁴⁰ Sahabeden görme özürlü İtbân b. Mâlik kendi kabilesine imamlık yapmıştır.

Peygamberimiz bu uygulamalarıyla, engellilerin yeteneklerine uygun alanlarda istihdam edilerek onların üretici bireyler olmalarını, onları topluma kazandırma kişiliklerinin geliştirmelerini amaçladığını ve gelecek nesillere yol göstericilik yaptığını söyleyebiliriz.

Sonuç Ve Değerlendirme

İnsan, Allah'ın yer yüzünde yarattığı en değerli ve en üstün varlıktır. Yaratılış ve temel haklar açısından insanlar arasında fark yoktur. Allah, insanları fizik yapıları, engelli veya engelsiz oluşlarına göre değil iman, ahlak, takva veya inkar, isyan ve zulüm açısından değerlendirir. Allah katında en üstün insan en muttakî insandır.

Kur’ân’da az sayıda fiziksel anlamda, çoğunlukla mecâzî anlamda görme, işitme, konuşma, ortopedik ve zihinsel engellilik ile genel anlamda hastalıklardan söz edilmektedir. Fiziksel anlamdaki engellilik, ya benzetme veya dîni görevlerde ruhsat bildirme veya tedâvi etme veya değer verme bağlamında zikredilmektedir.

Mecâzî anlamda engellilik; îman etmeyen insanların ilâhî gerçekleri anlamamaları, görmemeleri, duymamaları ve konuşamamaları bağlamında geçmektedir. Ahiret hayatında görme, duyma ve konuşma engelli olmak ise; hakîkî ve mecâzî anlamda, kâfirler için gerçekten kör, sağır ve dilsiz olmaları veya kendilerini sevindirecek şeyleri görememeleri, duyamamaları ve delil ile konuşamamalarıdır.

Özürlü, engelli ve hasta olan insanlar, ibadetlerini ancak güçleri nispetinde yaparlar. Bu kimselelere dînî her türlü kolaylık sağlanmıştır. Aklî melekesini yitirenler ise ibadetle sorumlu değildirler.

İnsanın fizikî ve ruhî varlığını sağlıklı olarak, sürdürmesi temel görevidir. Bu görevin ihmali, insanda bir takım özürlerin meydana gelmesine sebep olabilmektedir. Öte yandan insan, ölümü ve hayatı ile imtihan halindedir. Bazen nimetlerle bazen de musibetlerle imtihan olur. Dolayısıyla başına gelen her sıkıntının müsebbibi bizzat kendisi olmayabilir. İlâhî imtihanın yanı sıra, anne-baba ve toplumun da ihmal ve kusurları olabilir.

İster ilâhî bir imtihan sonucu, isterse kendisi ve diğer insanların kusuru sebebiyle olsun bir musibetle karşılaşsın insanın her şeyden önce metanet ve sabır gösterebilmesi gerekir. Bu, sıkıntılarında kurtulmak için maddî ve manevî çarelere başvurmasına ve tedavi olması engel değildir. Aksine tedavi olmak, dertlere çare aramak Allah ve Peygamberin emridir. Mümin öncelikle bütün çarelere başvurur ancak “musibet ancak Allah’ın izni ve takdiri ile olmuştur, O, izin vermeseydi olmazdı, bunda da bir hayır vardır diyerek” rahat olma bilincini kazanabilmesi insanın Allah’a olan imanının sonucudur.

⁴⁰ Nesâî, *es-Sünen'ül-Kübra*, V. 181. 8605. Thk. Aulgaffâr Suleyman el-Bendârî, Seyyid Kusrevî Hasen. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrut-1991, V. 181, No: 8605. Ahmed, III. 192